

سری اول پستی محمد رضا شاه به دلایل چندی گرانترین سری کل دوره پهلوی، و پس از سری دولتی رضاشاه، کمیاب ترین آنها است. گذشته از این دلایل که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد، ویژگی منحصر بفرد سری مزبور آن است که با قدمتی کمتر از هشتاد سال، از دید قیمت، کمیابی، و تقاضای بالا، عملاً رفتاری مطابق سری هایی بمراتب قدیمی تر بروز می دهد و جدای از تمبرهای کلاسیک شیر و خورشیدی، تنها چند سری انگشت شمار دوره قاجار همچون لیتوگراف با قیمت هایی بالاتر از آن خرید و فروش می شوند (برای اهداف این نوشته، تمبرهای بوشهر و مشهد را نادیده خواهیم گرفت). انتشار این سری در مقطعی خطیر، یعنی در گرماگرم جنگ جهانی دوم و اشغال کشور بدست متفقین، همزمانی آن با آغاز دوره پادشاهی تازه بر تخت نشسته، انحصار تمبرهای جاری رایج به همین سری برای مدتی دراز (حتی بیش از یک سال)، رواج استفاده های نامتعارف از پست در همین مقطع (مانند ارسال بسته های حاوی پول نقد از برخی دفاتر پستی چون آبادان)، و افزایش ارسال بسته های سنگین تر از معمول به ایالات متحده در مقطع جنگ (که اکثراً با الصاق شمار زیادی از ارقام بالای سری، حتی به شکل باند و بلوک همراه بوده و در سال های بعدی در این حجم تکرار نشده)، از جمله دلایل مصرف بسیار بالای ارقام این سری بوده است. از دلایلی که می توان برای تقاضای بالای سری نیز عنوان کرد، کیفیت بالای کاغذ، رنگها، طراحی، و تصاویر است که برای مثال در سری دوم شاهد افت نسبتاً بالای کاغذ و در سری سوم (برغم زیبایی بالای آن) شاهد کیفیت نازل دندانمان گذاری هستیم (هرچند همین عامل باعث ارزش بالای بلوک سری مزبور شده است)؛ و طراحی تصویر سری های پنجم و ششم نیز برغم برخورداری از برخی جنبه های زیبانشناختی، در مقایسه با سری اول بسیار ساده و ابتدایی می نماید. در سری های بعدی پستی نیز هیچگاه شاهد چنین تنوعی در طرح و تصویر ارقام نیستیم؛ فرضاً سری های هفتم و هشتم و نیز نهم و دهم، منحصراً در بر دارنده تصویر یکسانی از پادشاه هستند. گرچه موارد اخیر به تنهایی به هیچ روی موجب گرانی و کمیاب شدن سری های تمبر نمی شوند، اما در کنار عوامل اصلی عنوان شده برای مصرف بالا، آنها را به آیتمی مورد پسند بیشتر برای مجموعه داران تبدیل می کند.

نگارنده تا پیش از آغاز انتشار رسمی کاتالوگ ها در سال ۴۰، تنها یک ارجاع به قیمت سری یافته و آن نقلی شفاهی از زنده یاد فریدون نوین فرح بخش است که بهای سری را در سال ۱۳۳۹، مبلغ ۱۲۰ تومان دانست. کاتالوگ فرح بخش و دکتر نیساری در دو سال اول انتشار چندان با قیمت های واقعی بازار هماهنگ نبودند و قیمت ارقام عمدتاً متناسب با ارزش عددی روی تمبرها ارائه شده است و چندان نمی توان تمبرهای نایاب را از روی آنها شناسایی کرد. تازه از سال ۴۲ و در کاتالوگ فرح بخش است که قیمت ها بازتاب نسبی واقعیات بازار هستند. (کاتالوگ دکتر نیساری از سال ۴۱ به بعد دیگر منتشر نشد). سری مزبور در راهنمای سال ۴۲، مبلغ ۵۵۰ تومان قیمت خورده که ۲۰۰ تومان آن برای ۳۰ ریال و ۱۸۰ تومان آن برای بیست ریال، یعنی دو رقم اصلی نایاب سری است. (در این نوشته تمام قیمت های مورد اشاره برای تمبرهای مهر نخورده است). در سال های پیامد، سی ریالی این سری، به رقم شاخص آن تبدیل شد و بهای آن بتدریج از سایر ارقام فاصله زیادی گرفت و درصد عمده قیمت سری را تشکیل داد که در مواردی حتی به نود درصد نیز نزدیک شده است. بنظر

می رسد این خیزش قیمتی از اواخر سال ۴۲ آغاز شده است که فروشندگان و مجموعه داران بتدریج به کمبود این رقم واقف می شوند و پدیده معروف به "کاهش ارقام" خودنمایی می کند. در همان سال است که بخش عمده ای از سری های موجود در بازار توسط مهربان بختیار خریداری می شود که با آگهی خرید در روزنامه، رقم سی ریال را تا ششصد تومان، یعنی سه برابر قیمت کتاب می خرد. این روند چنان ادامه می یابد که در کاتالوگ سال ۴۳، اساساً قیمتی برای سه رقم آخر و کل سری داده نشده است. سرانجام در سال ۴۴ رقم مزبور ۱۰۰۰ تومان قیمت می خورد و قیمت سری کامل نیز ۲۰۰۰ تومان آورده می شود. تا پایان دهه ۴۰ این روند تشدید می شود و برای مثال در سال ۴۹ بهای رقم اصلی سری به ۳۵۰۰ تومان، و رقم کل سری به ۴۵۰۰ تومان می رسد؛ یعنی کل افزایش قیمت سری در فاصله ۴۴ تا ۴۹ بر سی ریال متمرکز بوده است. در سال ۵۱ روند سرعت بیشتری می گیرد و در سری ۶۰۰۰ تومانی، رقم اصلی را ۵۰۰۰ تومان قیمت می گذارند. این بدان معناست که در این فاصله شش - هفت ساله، سری های فاقد رقم اصلی ("شورت ست") تقریباً به آسانی یافت می شده است. نگارنده حتی از معامله بلوک سری بدون رقم اصلی به قیمت ۵۰۰۰ تومان در همان سال ها آگاه است، حال آن که آقای فرح بخش سال ها بعد از فروش یک سری بلوک کامل به قیمت ۵۰ هزار تومان به شکل قسطی در اواخر دهه ۴۰ خبر دادند. همزمان حتی فروش یک یا دو سری بلوک کامل هم گزارش شده است که متأسفانه رقم اصلی آن چسب دوم از کار درآمده بود!

استوک سری، حوالی سال ۵۲ توسط مهربان بختیار به آقای داریوش سرایی فروخته می شود که بگفته ایشان، حاوی چهار - پنج سی ریالی مرغوب و حدود ۱۵ بیست ریالی مرغوب، به همراه یک بلوک سی ریال بوده است. قیمت بالای بلوک مزبور باعث می شود به آسانی فروش نرفته و صاحب آن، بلوک را در پاساژ معتمد خرد کرده و ارقام آن را همان روز جداگانه می فروشد (دو رقم را آقای فرح بخش خریده است). روند نایابی تمبر کماکان ادامه می یابد و فروشندگان و مجموعه داران با اشتیاق زیاد آن را جدای از سری معامله می کردند. در دهه شصت دو بلوک کامل و بسیار مرغوب سری توسط آقای مویدی فر به آقای خسروی ساکن هلند فروخته می شود که همه ارقام یکی از دو سری، بجز ۵۰ ریال، به شکل "دو بانده" بودند که همان نیز از طریق آقای فرح بخش تامین می شود. در اواخر دهه شصت آقای فرح بخش یک بلوک سی ریال را در یک حراجی خارج از کشور معادل هشتصد هزار تومان می خرد و آن را حدود سه سال بعد به قیمت چهار میلیون تومان به یک مشتری اسپانیایی می فروشد. البته یکی از ارقام بلوک تا خوردگی داشت، اما به دلیل کیفیت عالی سه رقم دیگر، بلوک مزبور کماکان آیتمی مشتری پسند بود و چهار برابر قیمت تک آن سال ها بفروش رفت. روند قیمت گذاری این گونه، با تاکید اساسی بر سی ریال تا سال ۷۳ ادامه می یابد (سری کامل ۳۰۰ هزار، و سی ریال ۲۵۰ هزار تومان). اما از سال بعد که قیمت گذاری کاتالوگ برای تمبرهای شارنیه دار آغاز می شود، رقم بیست ریال فاصله خود را بتدریج با رقم اصلی کم می کند بگونه ای که در سال ۸۴ به نصف قیمت آن می رسد. (یک میلیون ۳۰ ریال و پانصد هزار تومان ۲۰ ریال؛ دو میلیون کل سری شارنیه دار، با بالا بود حدود پنجاه درصدی در بازار) روند در سالهای پیامد تقریباً به همین شکل ادامه یافته و اکنون بیست ریال اندکی بیش از نصف سی ریال فرخته می شود و از سوی دیگر بعلت کمبود تقریباً بیشتر ارقام در سال های اخیر، قیمت رقم اصلی نیز دیگر به اندکی کمتر از نصف سری کاهش یافته است. بنظر می رسد روند مشابهی هم برای رقم سوم سری در حال شکل گرفتن است و نسبت ارزش آن در مقایسه با دو رقم اصلی در حال افزایش است: برای مثال در دو - سه سال اخیر سری هایی مرغوب گزارش شده اند که با این همه پنج ریال آنها شارنیه دار یا بی کیفیت بوده اند.

امروزه خریدار یا فروشنده دیگر بهنگام معامله فقط بر سی ریال تکیه نمی کند؛ هر چند رقم مزبور کماکان رقم اصلی سری محسوب شده و بطور تکی و جدا از سری نیز معامله می شود؛ اما فروش دیگر ارقام بصورت تکی و جدای از سری با قیمت مناسب، کار چندان آسانی نیست.

گرچه تجربه خود نگارنده در خرید و فروش های سری اول نسبتا اندک است و بیشتر نظاره گر سری های معامله شده بوده، اما متأسفانه موردی نه چندان خوشایند را درباره بلوک سری کامل تجربه کرده است که ریشه آن نه به اصل فرایند خرید، که به مشاهده همان سری در حالتی مخدوش، سالها پس از فروش آن باز می گردد. سال ۸۴ یک بلوک سری کامل توسط یکی از واسطه های نام آشنا به نگارنده فروخته شد که برغم کیفیت بالای چسب، دو تمبر بالای بلوک دو رقم اصلی، اثر شارنیه های آشکار و جفت هم داشتند و البته در محاسبه قیمت معامله لحاظ شده بود. گرچه سری مربوطه به فاصله تقریباً یک سال فروخته شد، اما نگارنده کماکان رد آن را جستجو می کرد و حوالی چهار سال پیش، یعنی هشت سال پس از معامله اولیه، از همان واسطه اول شنید که شخص نام آشنای دیگری در تلاش برای اصلاح شارنیه رقم اصلی، آن را پوست کن کرده است. یک سال پس از آن ظاهراً سری بلوک کامل دیگری توسط همان فرد به نگارنده عرضه شد که خیلی زود دریافت چسب دو رقم اصلی آن نه از نوع شکری، و نه سفید براق بود که در بین تمبرهای این سری مرسوم است. برعکس، چسب دو بلوک رقم اصلی بسیار نفیس هم می نمود و تنها رد خفیفی از شارنیه، اما دقیقاً در جای همان شارنیه های سری قبلی مشهود بود که شک صاحب پیشین سری را برانگیخت و وی را ناگزیر از تفتیش دیگر ارقام سری کرد. در کمال شگفتی هم بلوک ۵ ریال را دقیقاً همان بلوک قبلی یافت که دارای نشانه ای شاخص و غیر معیوب، مرتبط با رنگ در روی تمبر بود. شسته شدن و زدن چسب دوم بر دو رقم اصلی بر نگارنده محرز شد که البته طبیعتاً فرد عرضه کننده منکر آن می شد. سال بعد هم روشن شد بلوک مزبور حدود ۴۰ درصد پایین تر از قیمت ادعایی اولیه و در قالب مجموعه کاملی از بلوک های ده سری پستی فروخته شده است. شک نیست که خریدار اخیر هم از وضعیت مخدوش سری آگاه بوده، اما بدلیل مهارت فوق العاده در زدن چسب و سلامت کامل باقی ارقام سری، آنرا تقریباً به نصف قیمت سری مرغوب خریداری کرده است.

تا پیش از رواج استفاده از کاغذ های چسب دار، ورق تمبرها را پس از چاپ بدست کارگران چاپخانه می سپردند و ایشان پشت ورق ها را با شیوه ای ابتدایی با قلمو چسب می زدند. از همین رو لایه چسب بسیار نامنظمی، با حفظ رد قلمو در پشت هر تمبر شکل می گرفت و پس از خشکیدن، حالت مایع شیرین خشک شده را بخود می گرفت که به رواج اصطلاح "چسب شکری" انجامید. این چسب ها بعضاً می توانند با گذشت زمان آسیب پذیر هم بوده و ممکن است لایه چسب در اثر خشکیدن بیش از اندازه، از هم بپاشد. این پدیده در تمبرهای شیر و خورشیدی قاجار بیشتر دیده می شود که برای ارقام نایاب، کیفیت چسب تاثیر چندان بر قیمت تمبر ندارد.